

содействует профессиональному росту будущих практических психологов. Приводятся результаты опроса студентов об их отношении к разным проблемам и методам преподавания психологии. Показывается приоритет современных активных и личностно-ориентированных методов обучения психологии. Формулируются задачи дальнейшего исследования проблемы.

In the article the peculiarities of teaching of psychological disciplines in higher pedagogical educational establishments on the specialty "practical psychology" are considered. It is emphasized that creative style of teaching promotes professional growth of future practical psychologists. The results of the survey among students concerning their attitude to different problems and methods of teaching of psychology are given. It is showed the priority of modern active and student-oriented methods of teaching of psychology. The tasks of the further investigation of the issue are formulated.

Статтю подано до друку 15.10.2012.

©2012 р.

С. В. Гальцова (м. Суми)

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ПРИЙНЯТТЯ ПЕДАГОГІЧНИХ РІШЕНЬ

Постановка проблеми. Одна з головних цілей управління в будь-якій організації, у тому числі в освітній установі, полягає в удосконаленні процесу прийняття рішення. Прийняття управлінського рішення має базуватися на якісно нових джерелах та методах отримання, обробки й використання первинних даних, що дозволить максимально оптимізувати процес його прийняття. Управлінське рішення є певним підсумком управлінської діяльності, результатом обмірковувань дій і намірів, висновків, обговорень, прогнозувань, спрямованих на реалізацію цілей управління. Управлінська діяльність – це розумова діяльність суб'єкта, що приймає управлінське рішення, яка спрямована на розв'язання певної проблеми. В сучасному інформаційному суспільстві, в зв'язку з появою нових інформаційних ресурсів, змінюється якість та методика прийняття управлінських рішень. Перш за все, змінюються вимоги до моральних і ділових якостей і рівня підготовки суб'єкта управління, до майбутнього вчителя. У цьому контексті обґрунтовується точка зору, згідно з якою при розробці вимог до майбутнього фахівця, варто органічно пов'язувати обґрунтування професійних знань і вмінь з обґрунтуванням особистих якостей майбутнього вчителя. Сучасний період розвитку суспільства можна характеризувати як час зростання значення для суб'єкта цінності «самореалізації особистості». В контексті розвитку теорії і практики управлінської діяльності майбутнього вчителя, середовище стає ефективним у випадку присутності в ньому властивостей комфортності для споживача інформації, а для цього необхідно створити сприятливі умови для взаємодії інформаційної системи (ВНЗ) й споживача інформації (майбутнього вчителя). На жаль, вивчення психологічного механізму вирішення проблемних ситуацій майбутніми вчителями, як і ряд інших проблем організації та управління в сучасному вищому навчальному закладі (ВНЗ), поки не привернули до себе належної уваги дослідників. Разом з тим, їх вивчення стає особливо важливим в наш час, оскільки проблемні ситуації при прийнятті педагогічних рішень є тими вузлами, в яких виявляються зв'язаними не тільки конкретні труднощі педагогічної діяльності, а й складні сплетіння взаємодій і взаємин людей, що здійснюють цю діяльність. Процес пошуку і прийняття педагогічного рішення передбачає підготовленість вчителя до побудови прогнозу для вирішення певної педагогічної ситуації. Проте, проблемі прогнозування,

формуванню прогностичних умінь при прийнятті рішень у майбутніх вчителів приділяється недостатньо уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку науки феномен прийняття рішення вивчається в психології прийняття управлінських рішень в інформаційному суспільстві (В.М. Колпаков, А.І. Орлов, С.О. Руденко), в психології менеджменту (А.В. Карпов), в психології особистості й управління людськими ресурсами (Ю.М. Забродін), в побудові цілісної моделі процесів цілепокладання (Ю.М. Швалб), в напрямку використання комп'ютерних систем діагностики цілепокладання в освіті (А.Ф. Коган), в психології антиципації (І.Г. Батраченко), в розвитку здібності до прогнозування (Л.О. Регуш), в психології ризику та прийняття рішень (Т.В. Корнілова, Ю.Л. Лавочников, Р. Стенсфілд, Е.Р. Хабібунін, М. Эддоус), при розробці моделей прийняття педагогічних рішень (Н.Х. Хубаєва), в психології праці вчителя (А.К. Маркова), в психології прийняття педагогічних рішень (В.М. Чернобровкін), при вирішенні проблемних ситуацій в педагогічному колективі (Г.Б. Морозова), в дослідженні психологічних особливостей включення вчителя в педагогічні системи навчання (Т.О. Гальцева), в теорії навчальних задач (Г.А. Балл), при дослідженні проблеми формування прогностичних умінь студентами вищих педагогічних закладів (А.В. Захаров, М.С. Севастюк, М.В. Миронова), при дослідженні проблеми розвитку рефлексії в процесі навчально-професійного становлення майбутнього вчителя (О.А. Бессонова).

Але проблема розвитку прогностичних умінь та прийняття ефективних педагогічних рішень проходять поки що незалежно одна від одної, хоча психологічна проблематика цих тем утворює досить велику область перетину. В нашій роботі ми зробимо спробу об'єднати ці напрямки, показати їх взаємозв'язок та шляхи формування прогностичних умінь майбутніми вчителями при прийнятті педагогічних рішень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета нашої статті полягає в теоретичному дослідженні проблеми прийняття педагогічних рішень, чинників, які впливають на цей процес, в аналізі проблеми формування прогностичних умінь при прийнятті педагогічних рішень майбутніми вчителями в умовах навчально-виховного процесу ВНЗ, зокрема, в умовах педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерною рисою сучасного суспільства, пише М.В. Міронова, є його технологізація, яка потребує підготовки вчителя, який є носієм освітніх технологій і готує учня до життя в світі високих технологій. Але існуюча освітня практика в вузі не орієнтує педагогічний колектив, студентів, на визначення технологічних підходів до організації педагогічної практики в цілому. Залишається недостатньо вивченим і розкритим технологічний підхід до організації педагогічної практики, який сприяв би розумінню педагогічної ситуації, формуванню педагогічної задачі, прогностичних умінь та прийняттю ефективного педагогічного рішення.

Прийняття нової педагогічної системи – це багатоплановий процес, що включає осмислення, емоційне переживання, рефлексію отриманого педагогічного досвіду майбутніми вчителями, в результаті чого він перетворюється на досвід власної діяльності. Вибір – це складовий компонент процесу прийняття даної системи, здійснюючи який майбутній педагог відчуває глибокі психологічні переживання, пов'язані із відчуттям змінювання власної особистості. Усвідомлений вибір може бути здійснений тільки в тому випадку, якщо майбутній вчитель психологічно готовий до нього, тобто коли він здатний до постановки нових цілей і становлення нових цінностей.

Спосіб прийняття рішення залежить від рівня сформованості у людини концептуальної моделі діяльності. Б.Ф. Ломов відмічає, що чим повніше й диференційованіше відображується в цій моделі реальна ситуація, тим швидше й ефективніше протікає процес прийняття рішення.

Концептуальна модель являє собою деякий динамічний синтез наявної інформації та інформації, що «витагується» з пам'яті. Треба додати, що важливим компонентом концептуальної моделі є мета як образ «потрібного майбутнього», заради якого і розгортається діяльність. Прийняття рішень у педагогічній діяльності пояснюється як процес формування та здійснення вчителем сукупності дій у проблемних ситуаціях, коли не задана ні мета подальших дій, ні засоби її досягнення. Обов'язковою умовою ефективної діяльності вчителя є його творчість. Тому проблемні педагогічні ситуації, у яких вчитель приймає рішення, є творчими задачами, оскільки в кожній з них складаються принципово нові, неповторні умови. Ця неповторність визначається великою кількістю змінних, які пов'язані не тільки з безліччю об'єктивних чинників а й формально-рольовими і особистісними характеристиками їх учасників.

На основі перетворення інформації про вихідну ситуацію і на базі суб'єктивних оцінок цієї інформації вирішення проблемної ситуації передбачає вирішення конкретного завдання і є формуванням плану, алгоритму, послідовності дій для досягнення певної мети. Даної точки зору дотримується Г.Б. Морозова, наголошуючи, що саме відмінність образів (образу мети і способу наявної ситуації) задає внутрішній напрямок процесу розв'язання задачі та вирішення проблемної ситуації. «Мету» в такому випадку можна розглядати як бажану майбутню кінцеву ситуацію, а саме проблемне рішення як досягнення бажаного результату з заданими критеріями якості.

В ході розробки теорії діяльності був запропонований підхід до розуміння задачі, який дозволяє враховувати не тільки зовнішні, але й внутрішні джерела активності (задача як мета). Ознакою появи проблемної ситуації, згідно даної теорії, є труднощі в досягненні мети.

Проблемна педагогічна ситуація визначає комплекс умов, при яких вирішується педагогічна задача. Ці умови можуть як сприяти, так і перешкоджати успішному вирішенню завдання. Проблемною є така задача, яка вимагає знаходження нових відношень, чи способів перетворення, не даних в умові задачі. Зокрема, Морозова відмічає, що дослідження реальних процесів вирішення проблемних завдань, вимагає їх детального вивчення: 1) наявності проблемної ситуації і розуміння того, що саме нас не задовольняє в ній; 2) цілей, тобто з'ясування того, як задається або як формулюється мета; 3) способів досягнення мети або методу вирішення проблеми.

В більшості випадків майбутньому вчителю необхідно негайно реагувати на педагогічні ситуації, які виникають в навчально-виховному процесі, приймати оперативні рішення. Основою таких рішень є тактичні прогнози. Це говорить про те, що від уміння ставити прогноз залежить правильність рішень, які приймаються в екстремальній обстановці. Таким чином, існує необхідність формувати прогностичні уміння майбутніх вчителів не тільки на лекціях та практичних заняттях, а й безпосередньо в умовах практики студентів. Педагогічна практика представляє різноманіття педагогічних ситуацій, дає можливість майбутньому вчителю навчитися прогнозувати, працюючи в умовах, які постійно змінюються. Умови практичної діяльності, в якій студенти зустрічаються з багатьма педагогічними ситуаціями, дозволяють їм навчитись не тільки осмислювати педагогічні факти і явища, але і виявляти проблемні педагогічні ситуації, самостійно формулювати педагогічні задачі, активно займатись пошуком ефективних способів їх вирішення. Велику цінність під час проходження педагогічної практики представляє педагогічна допомога майбутньому вчителю з боку методиста з психології, класного керівника, психолога школи, а саме підтримка в процесі адаптації до нових умов і ситуацій, які супроводжують цей процес: розгубленості і депресії, конкуренції, що виникає, конфлікту і емоційного вибуху в процесі практики, а також при досягненні успіху.

В процесі педагогічної практики майбутні вчителі здійснюють самостійну діяльність в якості вчителя – предметника і класного керівника. Якщо на пасивній практиці (2 курс)

прогностичні уміння використовуються на рівні планування діяльності, то на 4 і 5 курсах педагогічна практика є активною і прогностичні уміння можуть використовуватись вже на рівні прийняття рішень в процесі педагогічної діяльності.

Студенти мають закріпити психолого-педагогічні знання, уміння, навички, які були отримані в процесі навчання, сформувати творче мислення майбутнього спеціаліста та налагодити більш тісну співпрацю з викладачами- методистами, з вчительським колективом тих шкіл, в яких студенти проходять педагогічну практику.

Формуванню прогностичних умінь при прийнятті рішень в процесі педагогічної діяльності має сприяти введення спецкурс «Психологія прийняття педагогічних рішень», який має чітку професійну спрямованість при підготовці майбутніх спеціалістів, які орієнтовані на роботу з дітьми загальноосвітніх шкіл. Випускники педагогічних вищих навчальних закладів, які накопичили певний педагогічний досвід і мають необхідні для прогнозування знання, мають ефективно використовувати їх під час прийняття педагогічних рішень. Прогнозування в процесі підготовки майбутніх вчителів є їх пізнавальна діяльність, яка спрямована на розкриття особливостей протікання процесів майбутнього розвитку особистостей та очікуваних від них наслідків прогнозування шляхів і умов передбачення.

Метою даного курсу є набуття майбутніми вчителями досвіду самостійного вибору, прийняття педагогічного рішення, уміння прогнозування при прийнятті ефективних педагогічних рішень.

Завданням курсу є формування в студентів уміння застосовувати знання з теорії прийняття рішень, володіти необхідною термінологією, ознайомити студентів з компонентами прогностичної діяльності, з методами та прийомами застосування умінь прогностичної роботи в майбутній педагогічній діяльності, сформувати у студентів уміння і навички застосування особливостей прогнозування в прийнятті педагогічних рішень, в організації роботи вчителя, в наданні консультативної допомоги учням.

В результаті вивчення дисципліни студенти мають знати категорії і поняття прогнозування в прийнятті рішень, роль і значення даного курсу для психологічної науки, методологічні і теоретичні основи теорії прийняття рішень. Студенти також мають використовувати прогностичні уміння при прийнятті педагогічних рішень в реальному навчально-виховному процесі вчителя-вихователя, надавати консультативну допомогу учням та їх батькам.

Творче залікове завдання з курсу «Психологія прийняття педагогічних рішень» розробляється для студентів 4 та 5 курсу, які проходять виробничу педагогічну практику в загальноосвітніх школах міста та області. Творче завдання - це взаємозв'язок пізнавального та розумового завдань, його рішення вимагає від студента застосування раніше засвоєних знань та умінь у новій ситуації, їх комбінацію та перетворення, побудову їх на основі способу рішення, бачення нової проблеми в традиційній ситуації.

Під час педагогічної практики студенти мають виконати творче завдання, яке складається : а) з опису педагогічної ситуації, яка виникла під час проходження педагогічної практики (для 4 курсу – проблемна ситуація, яка виникла між студентом-практикантом і учнем, для 5 курсу – проблемна ситуація, яка виникла між вчителем і класом); б) з аналізу педагогічної ситуації, як педагогічної задачі з метою отримання прогнозу для прийняття ефективного педагогічного рішення, за запропонованою схемою.

Схема аналізу педагогічної ситуації має складатись: 1) з змісту педагогічної ситуації з зазначенням основної системи стосунків, які склались в даній ситуації; 2) з формування умов та вимог задачі, яку має студент вирішити («дано» і «треба»); 3) має бути зазначено місце, час, особа, яка приймає рішення; 4) мають бути прописані необхідні дії, всі можливі рішення,

впорядковані по групах; 5) обов'язково має бути прописано рішення, яке буде прийнято по ситуації; 6) оцінка наслідків прийнятого рішення, нові завдання, обов'язки, побічні дії.

Оцінка за виконання творчого завдання на педпрактиці виставляється за виконання вимог програми педагогічної практики по психології, вчасне представлення підсумкової документації та успішна співбесіда з викладачем-методистом по психології, виражене прагнення до придбання і вдосконалення професійних знань, умінь і навичок, володіння психолого-педагогічними прийомами роботи, самостійність, творчий підхід до педагогічної діяльності.

Після проходження педагогічної практики на підсумковій конференції студенти разом з своїми керівниками мають обговорити підсумки педагогічної практики. Анкета має містити загальні враження по педагогічній практиці (схвалення, критика, побажання, поради, самопочуття, надії, сумніви), особисту оцінку рівня проведення занять та заходів, найбільші труднощі під час виконання завдання з психології. Студенти мають оцінити необхідність спеціальної підготовки до практики, її форми (спеціальні заняття, самостійна робота з методичними матеріалами, відвідування шкіл протягом навчального року та інше), чи достатньою була допомога від вчителя-методиста школи, викладача-методиста з психології? Важливою є інформація про вплив педагогічної практики на професійну орієнтацію майбутнього спеціаліста (зміцнила в правильності вибраної професії, у здатності стати педагогом, послабила правильність вибору майбутньої професії чи викликала інші міркування).

Як показують результати досліджень, опитування студентів після проходження педагогічної практики дає можливість узагальнити результати роботи та виявити проблеми, з якими зустрічаються майбутні вчителі в процесі виконання творчого залікового завдання. Саме, відповідаючи на питання «Ваші загальні враження про педагогічну практику» абсолютна більшість студентів виявили задоволення від педагогічної практики і виконання нового творчого завдання з психології. А на питання «Що викликало найбільші труднощі під час проходження педагогічної практики?», 11,1% студентів називали підготовку виховного заходу, 14,8% студентів відмічали безпосередньо «вчителів - предметників», а 25, 9% - підготовку та проведення занять з фаху та звітів по педагогічній практиці. На питання «Чи потрібна спеціальна підготовка до педпрактики, якщо «так», то в якій формі?» всі студенти 100% відповіли «Так». Серед інших форм, студенти наголошували на спеціальних заняттях для підготовки до педагогічної практики з психології (лекції, практичні та тренінгові заняття), (56,3%). Таким чином, результати виконання студентами творчого завдання з психології, пов'язаного з прийняттям педагогічних рішень в умовах виробничої педагогічної практики говорять про необхідність попередньої підготовки до педагогічної практики, до виконання творчих завдань з психології.

Висновки. Вивчення психологічного механізму вирішення проблемних ситуацій майбутніми вчителями стає особливо важливим в наші дні, оскільки проблемні ситуації при прийнятті педагогічних рішень є тими вузлами, в яких виявляються зв'язаними не тільки конкретні труднощі педагогічної діяльності, а й складні сплетіння взаємодій і взаємин людей, що здійснюють цю діяльність. Майбутньому вчителю необхідно негайно реагувати на педагогічні ситуації, які виникають в навчально-виховному процесі, приймати оперативні рішення. Основою таких рішень є тактичні прогнози. Це говорить про те, що від уміння ставити прогноз залежить правильність рішень, які приймаються в екстремальній обстановці. Таким чином, існує необхідність формувати у майбутніх вчителів прогностичні уміння, вчити приймати педагогічні рішення не тільки на лекціях та практичних заняттях, а й безпосередньо в умовах педагогічної практики студентів.

Література

1. Миронова М. В. Формирование прогностических умений студентов педвуза в процессе педагогической практики [Текст]: дис. канд. пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Миронова, Марина Вадимовна ; - Красноярск, 2001. - 185 с.
2. Регуш Л. А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего. / Л.А. Регуш. – СПб., Речь, 2003, - 352 с.: ил.
3. Руденко С. О. Прийняття управлінських рішень в інформаційному суспільстві (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Руденко Світлана Олександрівна ; Харків. у-т повітр. сил ім. І. Кожедуба. – Харків, 2007. – 23 с.
4. Чернобровкин В. М. Психология принятия педагогических решений: Монография. / В.М. Чернобровкин. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 416 с.

В статье подчеркивается важность обеспечения качественной подготовки будущего педагога к самостоятельному и творческому выполнению основных профессионально-педагогических функций учителя-воспитателя в реальном учебно-воспитательном процессе. Раскрываются особенности принятия педагогических решений, в частности, анализ педагогической ситуации и преобразование ее в задачу. Анализируется значение прогнозирования и прогностических умений для принятия педагогических решений. Предлагается к использованию спецкурс, в результате изучения которого будущие учителя смогут применять знания по теории принятия решений, владеть необходимой терминологией, прогностическими умениями для решения проблемных ситуаций, с которыми студенты будут встречаться во время прохождения производственной педагогической практики в общеобразовательных школах.

The author of the article emphasizes the importance of the providing the future teacher with qualitative training teacher for self-dependent and creative realization of the principal professional pedagogic functions of the teacher – educator in the real teaching and educational process. Peculiarities of taking pedagogic al decisions are exposed in this article, the analysis of the pedagogic situation and it's transformation into the task in particular. The author analyses the importance of the forecasting activity and the prognostic skills for taking pedagogic al decisions. Special course of training is suggested in the article. After studying future teachers will be able to put the knowledge of the theory of taking decisions into practice, to master the necessary terminology, prognostic skills, to solve problematic situations which students will face while heaving practical training at schools providing general education.

Статтю подано до друку 15.10.2012.

©2012 р.

Ю. В. Романова (м. Київ)

ІНДИВІДУАЛЬНА СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ ЯК РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ З ПСИХОЛОГІЇ

На початку третього тисячоліття у багатьох галузях людської діяльності кардинально змінюються суспільні запити на людські здібності як визначальні риси особистості, що у сукупності складають так званий людський капітал.